

Poëzie is een stijl van leven

© Steven van der Minne

Net als het leven zelf is deze stijl moeilijk te omschrijven, en iedere indeling is even goed of even slecht voor degene die het nodig vindt een ordening aan te brengen. Ordening is overigens wel een van de vaker gehoorde begrippen bij het praten over dichten. Ik zou het alleen nooit wagen om orde in mijn of andermans chaos te scheppen.

Orde in mijn eigen chaos is hetzij opschepperig (als ik zeg dat het me lukt), hetzij zelfvernederend als een valse erkenning van een zwakte, waarvan de erkenning juist een aanbeveling moet zijn. Socio's uit de jaren 70 met geitenwollen sokken en 'jezusflappers' deden dit uit principe, en hun latere volgelingen doen het voor de vorm en de goede sier, de zogenaamde 'salonsocio's'.

Iedereen is voortdurend aan het ordenen, in zichzelf, met zichzelf, bij zichzelf, door zichzelf, en herkent dit proces dan vaak in anderen. Dan zul je zien dat mensen die dit proces bewust of onbewust herkennen, met elkaar aan de slag gaan en van alles en nog wat op elkaar projecteren en vervolgens heel serieuze rollenspelletjes bedenken en daarnaar gaan leven. Ook dat is een bepaalde ordening.

Ik ben zeker niet bescheiden - (verwacht de lezer een 'maar'?) - en ik houd het toch bij het proberen om een bepaalde snaar te raken en dan naar het geluid van die snaar te luisteren. Poëzie is mijn orde, dan wel mijn chaos, met de kenmerken "speels" en "compact". Ik ben van mezelf lang van stof, en kan over allerlei zaken hele handboeken vol schrijven, maar juist een gedicht heeft iets kernachtigs. Ook een lang gedicht is doorgaans beperkter van omvang dan een stuk proza. Het is een *krachtenbundeling*, als een vergrootglas dat uit zonnestrallen vuur kan maken of als het kleine gaatje van de tuinslang dat onder dezelfde druk het water een stuk verder kan spuiten. Net als deze voorbeelden, is poëzie ook een uitwisseling van diverse elementen. Er zit een stuk dynamiek in van de woorden of klanken of begrippen. Die dynamiek kan heel innerlijk zijn: "*de zon gaat onder, ik voel me bijzonder*" is een weergave van een emotionele reactie.

Tenslotte is het belangrijkste element de creativiteit. Die zit niet in het vergrootglas of in die tuinslang, maar wel bij degene die de effecten toepast voor een bepaald doel. Zodra deze toepassing verder gaat dan het praktische, krijgt deze een artistieke (meer)waarde. Om de scheppende krachten uit te sluiten die ons van aap tot mens hebben gemaakt, noem ik de niet-praktische (of niet uitsluitend praktische) effecten dan "innerlijke creativiteit".

Ik vind dit belangrijk, en me probeer voor te stellen, hoe het gedicht op iemand overkomt. De uiting is in dat geval gericht op een reactie, maar dat is geen algemene "dichtregel". Ik ga daarin vrij ver.

Open

Je komt terug en je zegt
dat mijn beelden je raken
zachtjes kuste ik je ziel
Eerst kon jij het spel van het dichten niet
Spelen -
Spontaan komt je schepping
en kus jij mijn ziel.

Interactie tussen dichter en lezer is op zichzelf niet vereist, maar mag zeker niet worden uitgesloten.

Zie ook – met meer nadruk – het volgende:

Zinnen

Waar jij je zinnen op heb gezet
hoeft zich niet te laten raden

Ik ben je dichter
dichter en dichter
en dichterbij

Vanaf dit papier voel ik je
vingers en weet ik wat jij voelt

Jij leest en ik kijk
van dichter en dichter
en dichterbij

Ik stuur jouw stemming tussen de regels
schaamte, angst, verlangen
stem jij op mij af

Zo kom jij beetje bij beetje
dichter en dichter
en dichterbij

Jouw ogen laten mij niet meer los
Voel ik de streling van je warme adem?

Zeg mij maar wanneer - en waar
kom jij dichter en dichter
en dichterbij ?

Een gedicht laat iets aan de verbeelding over. Zo niet, dan wordt het een cliché, zoals "poëzie is de zin - de zin van het leven"... Leuk gevonden, maar het is teveel lachen om je eigen geintje. "En dan? " is de kritische essentiële vraag die ik mijzelf stel. Dan spreek ik alleen nog maar over de inhoud. De vorm wordt veel sneller clichématig door de keuze van archaische woorden, zoals:

"Op een lommerrijke plaats
zetten wij ons neder
Voelt gij, verheven wezen, *bla bla bla*, enz.
"Romantisch? Ik kwijl. Vlug, geef mij een teil..."

Daarmee heb ik de elementen beschreven van poëzie als kunstzinnige uiting. Het doel is even moeilijk te geven als het doel van andere kunstuitingen, maar voor degene die graag spreekt over orde en chaos zeg ik liever dat ik probeer om de chaos wat beter verteerbaar te maken. Soms breng ik rust, soms breng ik onrust, maar het is de reactie van de lezer die het effect bereikt. Het gedicht is alleen in een bepaalde mate geschikt voor dat doel, dus de elementen moeten wel aansluiten op de zielenroerselen van de ontvanger.

Toegankelijke gedichten bevorderen de interactie, maar laten minder aan de verbeelding over dan minder toegankelijke. Toch hoeft dat geen reden te zijn om je in gedichten af te sluiten als een statement waar iedereen maar mee moet doen wat hij of zij wil.

De vorm was vroeger strikt en nu redelijk vrij. Ook moesten gedichten rijmen, nu evenmin. Wat daarvoor in de plaats is gekomen, wordt bepaald door dichter en publiek en kan moeilijk in kort bestek worden geanalyseerd. Toch hoeft er geen sprake te zijn van automatische onkunde van de hedendaagse dichter dat hij niet meer kan rijmen als vroeger en dat hij zich niet aan een bepaalde vorm kan houden. Zo heb ik zelf een gedicht opgetekend in de vorm van een sonnet (dat ik opdraag aan mijn dichterlijke oudoom Jan Danser, die begin vorige eeuw vele sonnetten schreef voordat hij op 27-jarige leeftijd overleed):

Regels

Net als in de waan van 't leven
Kennen verzen vele regels
Om ons goed verstaan te geven
Dat wij wankelen als kegels

Al wat ik heb opgeschreven
Vloeit als ijs - verhard tot pegels
Zijn wij goed in vorm gebleven
En slechts bij het dorsen vlegels?

Maar dan hebben wij genoeg
Van inkt als thee zo vers gezet
Geregeld gaan wij naar de kroeg

Lang duurt het voor wij ons bed
Zien - bij zonsopkomst, 's morgens vroeg
...Eindigt de zin van dit sonnet

Vroeger zou vooral het enjambement (afbreken en doorgaan op de volgende regel) zijn opgevallen als vooruitstrevende en dynamische dichtvorm; nu valt eerder het contrast op tussen de klassieke vorm en de rebellerende inhoud. De beleving verandert met de maatschappij, de dichters en de lezers. Toch zullen de in het voorgaande genoemde elementen steeds terugkeren, onafhankelijk van de vorm en de tijd.

Om de proef op de som te nemen, kunnen gedichten soms worden vertaald. Meestal blijft er niet veel over van een letterlijke vertaling, maar een aanpassing aan het cultuurgevoel dat hoort bij een bepaalde andere taal kan veel compenseren.

Ben jij niet een beetje als die primula veris
die bloeit in een kleedje van gras – als 't mooi weer is?

Dit is een aardig rijmelaarijtje, maar let op wat het in het Engels doet:

Aren't you like the primrose the one who may
start to bloom in the spring on a sunny day?

Dit geeft al meer het allure van William Shakespeare, net een andere sfeer.

Om de persoon van de dichter op afstand te brengen, zijn zelfs bepaalde gedichten vertaald door een vreemde in een taal die de dichter zelf niet kende. Het resultaat was vreemd. De meeste gedichten kwamen niet uit de verf, maar een enkel gedicht bleek het zelfs beter te doen in de vertaling.

Pittore	Schilder
Dipingimi come mi vedi o come mi vuoi che io ti vedo con o senza trucco	Schilder mij zoals je me ziet of zoals je wilt dat ik je zie met of zonder oogpotlood
Dipingi la tua vita senza cornice quando lavori senza limitare il materiale	Schilder je leven als je werk zonder kader zonder beperkingen van je materiaal
Dipingi la tua paura con distacco fino al desiderio della mia immaginazione sul tuo muro	Schilder je angst als mijn afstand tot jouw verlangen naar mijn beeld op jouw muur
Accarezzando il pennello sfiorando la tua mano sopra la mia vaquità fino a creare la tua vita	Strelend penselend strijkt jouw hand over mijn leegte tot mijn ontstaan jou doet leven
Dipingimi con i tuoi polpastrelli o tratta una riga con una la crima tra le ciglia	Schilder mij met je vingertoppen of trek een streep met een traan door je wimpers
Dipingi la tua domanda e io ti mostro la risposta piú mi dipingi arricinandoti sono io a te	Schilder je vraag en ik toon je het antwoord hoe meer je me schildert des te dichter ben ik bij je
Dipingiti che ti possa verdere come tu vuoi che io ti veda con o senza trucco	Schilder jezelf dat ik je kan zien of zoals je wilt dat ik je zie met of zonder oogpotlood

Een stap verder met het experiment is het zodanig opzetten van een gedicht dat het pas na vertaling af is. Dat vergt wel veel van de creatieve geesten, en het is moeilijk om het effect te evalueren. Eigenlijk is dat proces al poëtisch, juist omdat het los staat van het resultaat. Daarmee kan worden geconcludeerd dat de rode draad door de poëzie niet wordt gevormd door de bedoeling of de ordening in enige chaos, maar door de combinatie van bepaalde elementen.